

УДК 331.5:616-036.21(477)

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2020.88.10>

А. А. ГОЦЬ

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАЙНЯТИСТЬ І БЕЗРОБІТТЯ НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ ПРАЦІ: ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Розкривається вплив пандемії COVID-19 на сучасний ринок праці України. Пандемія COVID-19 стала безпрецедентним шоком для українського суспільства, що вплинув на економічну підсистему суспільства, зокрема на ринок праці. Визначено категорії зайнятості та безробіття як головних індикаторів стабільності в суспільстві. Безробіття виступає результатом взаємодії між попитом та пропозицією робочої сили. Виокремлюються причини безробіття серед українського населення. Зосереджено увагу, зокрема, на проблемі трудової міжнародної міграції, яка актуальна та значуща для країни. З одного боку, вона має негативний аспект (втрата працездатного населення), а з іншого – позитивний (грошові перекази, які мають поважне значення для ВВП країни).

Серед причин росту безробіття населення розкривається проблема молодіжного безробіття. Визначено поняття «прекаріат» та його актуальне значення для сучасності. Цей процес лише загострюється та має стійку тенденцію до збільшення в ситуації всесвітньої пандемії та її наслідками, через скорочення робочих місць. Даний клас став розповсюджуватися як в Україні, так і у всьому світі. Новий соціальний клас характеризується неформальним типом зайнятості, сезонними роботами або частковою зайнятістю без соціальних гарантій та стійкого характеру.

Розглядаються дані соціологічних досліджень щодо настроїв українців стосовно пандемії та розкриваються питання, які найбільше бентежать населення. Серед інших важливих проблем українці виділяють перш за все проблему безробіття та зайнятості населення. Також аналізуються статистичні дані (дані Центру зайнятості населення України, Укрстату тощо) щодо впливу пандемії та показники офіційного безробіття. Рівень офіційного безробіття у країні зріз через низку причин від початку пандемії в світі.

Зазначено, що структура зайнятості населення зазнала змін й цей процес не має завершеного характеру, а тільки стоїть на етапі формування. Форми зайнятості після епідемії зазнають серйозних змін в світі.

Ключові слова: безробіття, зайнятість, ринок праці, пандемія COVID-19, трудова міграція, прекаріат.

Постановка проблеми. Категорії зайнятості та безробіття є головними індикаторами стабільності суспільства, розвитку його економіки та добробуту громадян, демонструють невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці. Ліквідувати безробіття неможливо

в умовах ринкової економіки, а зменшити показники досить реально. Проте в той же час, ринок праці є соціальним інститутом, який найбільш чутливо реагує на будь які зміни в суспільстві. Глобальна коронавірусна криза суттєво вплинула на людський розвиток і цей вплив посилюється. Пандемія COVID-19 викликала істотні зміни не тільки в економічній підсистемі суспільства, а й у повсякденних практиках населення всього світу, й України зокрема. Згідно з висновками Міжнародної організації праці, через пандемію коронавірусу ринок праці переживає найбільший стрес з часів Другої світової війни. Це обумовлює науковий інтерес до вже усталених категорій суспільства та визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одне із найбільш ранніх пояснень безробіття дано англійцем економістом Т. Мальтусом. Окремі аспекти безробіття та зайнятості, причини його виникнення та шляхи регулювання окрім Т. Мальтуса, досліджували ще Дж. М. Кейнс, К. Маркс, Д. Рікардо, А. Пігу, М. Фрідмен, А. Сміт, Д. Хікс, К. Ясперс, Ж. Бодріяр, Д. Белл, Е. Тоффлер та ін.

Проблеми зайнятості, безробіття на українському ринку праці аналізують Є. Лібанова, Т. Заславська, Н. Науменко, О. Котляр, Д. Горбач, А. Позняк, В. Юрчишин, Ю. Маршавін, С. Бандура, В. Близнюк, Д. Богиня, І. Бондар та інші.

Метою статті є розгляд впливу пандемії COVID-19 на показники зайнятості та безробіття населення на українському ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Зайнятість визначається як не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [1].

Під час перевищення обсягу робочої сили, тобто пропозиції праці, над кількістю робочих місць, тобто попитом на працю, виникає безробіття.

Безробіття – соціально-економічне явище, наявність у суспільстві частини економічно активного, працездатного населення, що певний час шукає, але не може знайти роботу, яку бажає і здатне виконувати. Під роботою розуміють як працю за наймом, так і самозайнятість. Безробіття є показником порушення рівноваги між пропозицією робочої сили та попитом на ринку праці.

Згідно із Законом України «Про зайнятість населення»: «Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування» [1].

Безробіття – один із головних соціальних ризиків, що підстерігає людину у сучасному суспільстві. Рівень безробіття – найважливіший

індикатор стану праці та економіки загалом. Він відображає, наскільки ефективно використовується головна продуктивна сила суспільства – трудові ресурси.

У науковому та повсякденному дискурсі усталеними вже є такі причини безробіття, як добровільне звільнення з метою пошуку більш сприятливого варіанта трудової діяльності; спад виробництва на підприємствах; зниження попиту на ряд професій; диспропорції розвитку ринку праці та ринку освітніх послуг; регіональне розбалансування попиту та пропозиції на ринку праці тощо. Окрім названих існують причини безробіття, такі як політична криза, занепад економіки. Проте сьогодні не тільки Україна, а й весь світ зіткнувся з об'єктивною причиною зростання безробіття серед населення – це пандемія Covid-19.

В Україні коронавірусну інфекцію Covid-19 (пневмонія нового типу) вперше було діагностовано 3 березня 2020 року в Чернівцях. 13 березня був зафіксований перший летальний результат в результаті коронавірусної інфекції. Станом на 20 грудня 2020 року в Україні зафіксовано 964 448 тих, що заразилися, з них померлих – 16 585 осіб [2].

За результатами опитування соціологічної групи «Рейтинг» (16–20 грудня) більше 70 % опитаних вважають, що економічне становище в Україні погіршилось за останні півроку, 17 % думають, що воно не змінилося, і лише 7 % помітили покращення. Щодо фінансової ситуації в родині: 56 % відчули погіршення, 37 % – відсутність змін, лише 7 % – покращення [3].

За даними центру зайнятості, рівень безробіття серед громадян віком 15 років і старше у другому кварталі 2020 року в Україні сягнув 9,8 %, що на 1,3 в.п. більше, ніж кварталом раніше – загалом 1,7 млн осіб [4].

В Україні станом на жовтень цього року офіційно зареєстровано 427 тисяч безробітних, за даними Державного центру зайнятості. За даними центру, цей показник на 159 тисяч – тобто на 59 % – перевищує дані на цю ж дату 2019 року. З початку карантину, тобто з 12 березня, до 9 жовтня статус безробітного отримали 525 тисячі людей – у ДЦЗ цей показник оцінюють як на 53 % вищий, ніж за такий самий період торік [5].

Причинами зростання числа зареєстрованих безробітних сьогодні декілька. Ми зупинимось на міжнародній трудовій міграції населення, карантинних обмеженнях (як наслідок скорочення персоналу) тощо.

Важливим чинником розвитку сучасного глобалізованого світу є міжнародна міграція населення. Під трудовою міграцією слід розуміти переміщення у просторі, що здійснюються індивідами з метою підвищення рівня життя на основі більш вигідного використання власної робочої сили без зміни постійного місця проживання. Зовнішня міграція населення пов'язана з перетином державного кордону і одержала назву міжнародної (міждержавної) міграції населення [6].

Зовнішні трудові мігранти, які, особливо працюють нелегально в країнах-реципієнтах, вимушені повернутися до країни та шукати роботу на батьківщині, а ринок праці не працює в повному обсязі через карантинні обмеження. Через що більшість ставали на облік до центрів зайнятості населення та поповнили статистику з безробіття.

Варто зазначити, що вагоме значення для українських трудових мігрантів має ринок сезонної праці ЄС. У 2018 році з 45 тис. виданих дозволів на сезонну працю в Польщі 99 % отримали українці. У 2019 році українці посіли перше місце за кількістю дозволів на проживання для сезонних робіт у Фінляндії. Щодо географічної структури переказів, які здійснили до України трудові мігранти, то найбільше коштів (3,68 млрд дол. США) надійшло з Польщі, на другому і третьому місцях зі співставними цифрами перебувають Росія (1,23 млрд дол. США) і Чехія (1,11 млрд дол. США) (рис. 1) [7].

Для України грошові перекази трудових мігрантів є важливою статтею надходження валюти. За даними фінансової звітності НБУ, у 2019 році заробітчани переказали до України понад 12 мільярдів доларів, що складає 7,8 % ВВП України.

Проте, як зазначає А. Лібанова, масштаби повернення українців з-за кордону виявилися не такими вже й катастрофічними, як очкувалося: надходження приватних переказів у березні-квітні 2020 року порівняно з попереднім (рекордним) роком зменшилися тільки на 8 %: з 1,892 до 1,748 млрд дол. За даними Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування, з середини березня по кінець травня 2020 року повернулися близько 500 тис. мігрантів, переважно тих, хто мав короткострокові контракти. Довгострокові мігранти, чимало яких мають дозволи на постійне проживання, а інколи й громадянство країн-реципієнтів, частіше залишалися за кордоном [8]. Сьогодні країни ЄС чекають на трудових мігрантів для виконання сезонної роботи незважаючи на чималі показники розповсюдженості вірусу.

Згідно з даними соціологічного дослідження «Радикалізація настроїв на фоні політичної та економічної криз» (2020) [9], українців найбільше наразі турбують такі проблеми, як безробіття і працевлаштування, корупція, економічна криза, війна на Донбасі й повернення анексованого Росією Криму.

Так, питання безробіття і працевлаштування хвилює 32 % респондентів, війна на Донбасі та повернення Криму – 28 %, економічна криза – 27 %, пандемія коронавірусу та карантин – 22 %, медична реформа – 22 %, корупція та кумівство – 14 % [9] (рис. 1).

Інша причина – це те, що опосередкований вплив пандемії COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці, у свою чергу, проявлявся через зміну (переважно зменшення) попиту на різні товари й послуги вітчизняних підприємств в Україні та закордоном, що відповідним чином змінювало (переважно зменшувало) потребу в живій праці (послугах робочої сили) [10].

Рис. 1. Відповіді на запитання
«Що саме в нинішніх життєвих умовах турбує особисто Вас?»
(дані «Центр соціальний моніторинг», червень 2020 р.) [9]

Також причиною є специфіка зайнятості населення, український ринок праці має такі реалії, що великий відсоток працівників зайняті у секторах, діяльність яких було обмежено з боку держави: готельно-ресторанний бізнес та роздрібна торгівля, а також фінансовий та банківський сектор, а вони зазнали найбільших збитків від пандемії.

Нині основною тенденцією в розвитку соціально-трудових відносин є стрімке поширення нових форм зайнятості у сфері безпосереднього докладання праці. Сьогодні відбувається реструктуризація зайнятості відповідно до вимог ринку, який і є причиною виникнення нових її форм. Так, основні нетрадиційні форми зайнятості населення нині, це зайнятість на умовах неповного робочого дня, дистанційна зайнятість, вторинна зайнятість, самозайнятість, тимчасова, непостійна зайнятість тощо [11].

Сьогодні в умовах COVID-19 можна спостерігати зростання такого класу на ринку праці, як прекаріат. Прекаріат – це соціально-економічна група, що характеризується трьома особливостями: її представники заздалегідь не забезпечені робочими місцями; крім безпосередньої оплати праці, вони не отримують додаткових соціальних гарантій у вигляді пенсій та допомог по безробіттю; люди, що належать до цього класу, часто позбавлені певних цивільних прав, які є у інших членів суспільства [12].

Серед причин, що ведуть до виникнення прекаріату, Г. Стендінг називає перехід до гнучких трудових відносин, які виникли неминуче в ході формування в 1975–2008 роках глобального трудового процесу [12].

У структурі прекаріату Тощенко виділяє такі елементи: групи населення: зайняті на неформальній роботі; зайняті на тимчасовій роботі;

працюють неповний робочий день або перебиваються сезонними і випадковими (епізодичними) заробітками; зайняті позикових працею; безробітні; частина мігрантів.

Особливо автор виділяє ті групи, які перебувають у прикордонному стані, – фрилансерів і молодь (в основному студентська), що тільки вступає в трудове життя [13]. Треба зазначити, що останні стикаються з проблемами при працевлаштуванні через відсутність єдиної системи прогнозування попиту на ринку праці, що веде до розриву між набутими знаннями та вимогами виробництва, професійно-кваліфікаційному дисбалансу в сфері виробництва і послуг. Цей процес можна вважати об'єктивним, оскільки система освіти завжди більш інерційна і консервативна, ніж ринок праці [14].

За даними українського сервісу Freelancehunt, тільки за 2019 рік кількість фрилансерів зросла на 55 %, кількість замовників, як і сукупний бюджет проєктів, збільшилася на 35 %, а кількість проєктів – на 20 %. Ще разючішим є зростання чисельності фрилансерів у березні-квітні 2020-го у зв'язку з поширенням епідемії COVID-19, що стало яскравою, хоч і сумною демонстрацією переваг зайнятості. Варто додати, що попит на українських програмістів-фрилансерів на світовому ринку дуже високий, що підкреслює високий потенціал вітчизняних працівників. Проте, з іншого боку, є приклади неефективної нестандартної зайнятості, зокрема в сільському господарстві та сфері торгівлі, де нестандартні форми зайнятості часто відповідають доіндустріальному її типу [15].

В умовах пандемії сьогодення з'являється новий глобалізаційний тип соціально-трудових відносин – це дистанційні працівники, новий тип працівників цифрового суспільства. Так звані «дистанційні працівники» мають в посткоронавірусний період серйозну загрозу, таку як скорочення персоналу. Проте скоріше це залежить від сфери діяльності, є можливість, що така форма зайнятості увійде в буденне життя людей та замінить деяку офісну роботу. Таким чином роботодавець може скоротити витрати на оренду офісних приміщень наприклад.

Висновки і пропозиції. Отже, Україна відчула значущий вплив пандемії COVID-19 на всі підсистеми суспільства, а ринок праці не став винятком. Усталена структура зайнятості буде змінена, й якою буде структура зайнятості в майбутньому не зрозуміла поки що, а чи призведе це до ще більшого безробіття на ринку праці треба спостерігати в майбутньому. Соціально-економічні категорії зайнятості та безробіття в умовах глобалізаційних змін залишаються індикаторами добробуту та стабільності у соціумі. В умовах сьогодення набувають розповсюдження нетрадиційні форми зайнятості населення.

Список використаної літератури

1. Гоць А.А. Безробіття // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Безробіття>

2. Коронавірус в Україні / Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/ukraine/>
3. Суспільно-політичні настрої населення (16-20 грудня). URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_16-20_dekabrya.html
4. В Україні на обліку у центрах зайнятості перебуває понад 400 тис. безробітних. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/v-ukrayini-na-obliku-u-centralizatsiyi-zaynatosti-perebuvaє-ponad-400-tys-bezrobitnyh>
5. Дані щодо кількості зареєстрованих безробітних та надання їм послуг, а також кількості зареєстрованих вакансій. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/1-dani-shchodo-kilkosti-zareyestrovanyh-bezrobitnyh-ta-nadannya-yim-poslug-takozh>
6. Гоць А.А. Міжнародна трудова міграція українців в умовах воєнного конфлікту на сході країни. *Транс*. 2018. Т. 21, № 3. С. 6 – 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2018_21_3_3
7. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Perekaz_m.pdf
8. Лібанова Е. Трудова міграція з України: вплив COVID-19. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=6547>
9. Радикалізація настроїв на фоні економічної та політичної кризи / Моніторинг громадської думки населення України: червень 2020. URL: <https://smc.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/2020-06-22-PR.pdf>
10. Кулицький С. Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19: стан та оцінка перспектив розвитку. Україна: події, факти, коментарі. 2020. № 12. С. 43–57. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr12.pdf>
11. Грішкін В.О. Аналіз впливу глобалізації на зайнятість населення в Україні. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-3_0-pages-40_45.pdf
12. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс. М.: Ад Маргинем Пресс, 2014. 328 с. URL: <http://spkurdyumov.ru/uploads/2016/05/prekariat-novuy-opasnyj-klass.pdf>
13. Тошенко Ж.Т. Прекариат: от протокласса к новому классу: монография. М.: Наука. 2018. 350 с. URL: <https://journals.eco-vector.com/0869-5873/article/view/17741>
14. Вызовы успешному трудоустройству молодежи в контексте современной идеологии университетского образования / П. Кутуев, М. Енин, С. Костокевич. *Идеология и политика*, 2019. URL: https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/12/_____RUS.%201.5.%20Kutuev%20et%20al%20FIN.pdf
15. Flexibility and labour protection wolf full and lamb alive fairy tale. URL: <https://www.socialeurope.eu/flexibility-and-labour-protection-wolf-full-and-lamb-alive-fairy-tale/>

Hots A. A. Employment and unemployment on the Ukrainian labour market: the impact of the COVID-19 pandemic

The impact of the COVID-19 pandemic on the modern labor market of Ukraine is revealed. The COVID-19 pandemic came as an unprecedented shock to Ukrainian society, affecting society's economic subsystem, including the labor market. Categories of employment and unemployment are identified as the main indicators of stability in society. Unemployment is the result of the interaction between supply

and demand of labor. The causes of unemployment among the Ukrainian population are highlighted. The focus is, in particular, on the problem of international labor migration, which is relevant and significant for the country. On the one hand, it has a negative aspect (loss of able-bodied population), and on the other – a positive one (remittances, which are important for the country's GDP).

Among the reasons for rising unemployment is the problem of youth unemployment. The concept of "precarariat" and its actual significance for the present are revealed. This process is only exacerbated and has a steady upward trend in the global pandemic situation and its consequences, due to job losses. This class began to spread both in Ukraine and around the world.

The new social class is characterized by informal type of employment, seasonal work or part-time employment without social guarantees and sustainable nature.

The data of sociological researches on the mood of Ukrainians regarding the pandemic are considered and the issues that most confuse the population are revealed. Among other important problems, Ukrainians single out, first of all, the problem of unemployment and employment. Statistical data (data of the Employment Center of Ukraine, Ukrstat, etc.) on the impact of the pandemic and official unemployment rates are also analyzed. The official unemployment rate in the country has fallen due to a number of reasons since the beginning of the pandemic in the world.

It is noted that the structure of employment has changed and this process is not complete, but only at the stage of formation. Forms of employment after the epidemic are undergoing major changes in the world.

Key words: *unemployment, employment, labor market, COVID-19 pandemic, labor migration, precariat.*